



## LIRIKA LJEKOVITOG DELIRIJA

U svom velikom romanu, petoknjižju združenom pod naslovom *2666*, u *Knjizi o Amalfitanu*,<sup>1</sup> Roberto Bolaño kroz slučaj Čileanca Amalfitana i njegove odbjegle supruge, pjesnikinje Lole, progovara o pogibeljnom utjecaju koji je na neke čitatelje znala imati pojava jednog duševno oboljelog španjolskog pjesnika, inače u vrijeme radnje romana, stanara umobolnice u Mondragonu, nedaleko od San Sebastijana, u Baskiji. Amalfitanova supruga Lola, velika obožavateljica dotičnog pjesnika, naposljetku završava kao beskućnica, nakon što „ispaljeni” pjesnik ostaje ravnodušan na njezine fantazije o strastvenoj ljubavnoj vezi. Zagonetni književnik predstavljen je kao netko „posebno nadahnut, vanzemaljac, Božji poslanik”,<sup>2</sup> tko ispoljava „bezuvjetni zanos, pasji žar, žar pretučenih pása koji hodaju cijele noći ili cijelu mladost pod kišom, pod beskrajnim pljuskom peruti u Španjolskoj”, u potrazi za nekim mjestom „na koje će staviti glavu, makar to mjesto bilo kanta smrdljive vode s pomalo prisnim izgledom”.<sup>3</sup>

„Ludilo je doista zarazno”,<sup>4</sup> uviđa u jednom času profesor Amalfitano, uvjeren da je nešto od pjesnikove ludosti prešlo i na njegovu nesretnu ženu.

Zahvaljujući ovim „biografskim” crticama nije teško zaključiti da zbiljski predložak za lik ovog Bolanjevog rastrojenog pjesnika – tek jedne u nizu zabludjelih pjesničkih duša unutar Bolanjeva velikog opusa – predstavlja Leopoldo Marija Panero (1948–2014), vjerojatno najkontroverzniji suvremeni španjolski pjesnik, kojeg su njegovi zemljaci poradi divljeg i ispaćenog života, proživljenog doslovce *na rubu pameti*, prozvali od milja *nuestro poeta maldito* („naš ukleti pjesnik”). Iako je sam Panero tvrdio da je s njim sve u redu, ali da (malo)građanski način života naprosto nije najprikladniji za njegovo duševno blagostanje.

Paradoksalno, bez obzira na mnoge godine provedene u izolaciji, za vratima ove ili one ustanove za duševno oboljele, Panerov kult „ukletog pjesnika” s vremenom je samo jačao, do te mjere da su ga tijekom turneje po Čileu (2004) poput kakve rok zvijezde u stopu pratile tisuće poklonika. Moguće je da je Panero svojom ekscentričnom pojavom i beskompromisnim rukopisom uspio u svijet poezije vratiti nešto od one stare romantičarske, mesijanske uloge pjesnika, s kojom su postmodernisti svojedobno s velikim olakšanjem raskrstili, a koja kod šire publike infuzirane *celebrity* kulturom još uvijek ima stanoviti prolaz.

O fenomenu Panero otvoreno je govorio i sam Bolaño, koji u jednom od svojih posljednjih intervjua na upit da li se pribojava vlastitih obožavatelja, kaže: „Plašio sam se obožavatelja Leopolda Marije Panera, po mojem mišljenju jednog od tri najbolja živuća španjolska pjesnika. U Pamploni, tijekom serije čitanja koju je organizirao Hesus Ferero, Panero je bio posljednji

<sup>1</sup> Roberto Bolaño, *2666*, Naklada Vuković-Runjić, Zagreb, 2012, str. 205–285.

<sup>2</sup> *Ibid.*, str. 209.

<sup>3</sup> *Ibid.*, str. 212.

<sup>4</sup> *Ibid.*, str. 213.

na programu, i kako se bližio dan njegova čitanja, grad (kvart u kojem je bio naš hotel) počeo se puniti čudacima koji su redom izgledali kao da su pobjegli iz kakve ustanove za duševne bolesnike, što je ujedno i najbolja publika kojoj se pjesnik može nadati. Problem je bio jedino u tome što neki od tih tipova nisu samo izgledali kao luđaci. Već i kao ubojice, tako da smo se Ferero i ja pribojavali da bi u nekom času netko od njih mogao ustati i reći: Ustrijelio sam Leopolda Mariju Panera!...”<sup>5</sup>

Leopoldo Marija Panero rođen je 1948. u obitelji privilegiranih frankističkih intelektualaca (otac i brat su mu bili poznati pjesnici) rodbinski čak povezanih sa Frankovom ženom.<sup>6</sup> Leopoldov nesvakidašnji književni talent uočen je vrlo rano, pa je već 1970. kao mlad pjesnik uvršten u jednu od najvažnijih antologija novijeg španjolskog pjesništva, *Nueve novísimos poetas españoles* (*Devet najnovijih španjolskih pjesnika*), da bi njegove prve dvije zbirke pjesama, *Por el Camino de Swan* (*Put k Swanu*) i *Así se fundó Carnaby Street* (*Tako je utemeljena Ulica Karnabi*) s vremenom stekle status kulturnih djela. Ogorčen buržuskom snishodljivošću svoje obitelji spram zločinačkog Frankova režima, Panero se u adolescentskoj dobi okreće tada krajnje subverzivnim lijevim pokretima, pa postaje militantni antifašist i komunist (sudjelovao je studentskoj pobuni 1965) što će ga u konačnici koštati zatvora, iz kojega će uslijed tortura kojima je bio izložen izaći kao biseksualac, ovisnik o drogama, ali i osoba narušenog mentalnog zdravlja.

U želji da ga izliječe i izvedu na takozvani pravi put, roditelji su ga sedamdesetih podvrgnuli mučnoj terapiji elektrošokova, kao i mnogim interniranjima, od kojih se Panero nikad nije posve oporavio. Posljednje godine života proveo je u ustanovi otvorenog tipa u Las Palmasu, na Kanarskom otočju, gdje ga se svakodnevno moglo vidjeti kako sa svojom velikom torbom punom knjiga obilazi taverne, razmjenjujući dosjetke s poznicima i štovateljima, ili kako pak odsutnog pogleda, zagledan negdje u daljinu, serijski puši cigarete ispijajući konzervu za konzervom dijetalne kole.

Po vlastitim riječima „inkarnacija Bodlera”, Panero je iznimno obrazovan i eruditski pjesnik koji je u Madridu studirao filozofiju i književnost, a u Barseloni francusku filologiju, tako da nije neobično što su mu stihovi prožeti brojnim književnim i filozofskim referencama, od Edgara Alana Poa, pa do Bataja ili Hajdegera. Poradi sirovosti, a ponekad i eksplicitne brutalnosti njegove poetike, Panero se može iščitati i kao svojevrsni antipod nezaobilaznom Federiku Garsiji Lorki, čiji modernistički lirizam i sentimentalizam još uvijek poput duha nad vodama lebde nad suvremenom hispanoameričkom poezijom. Međutim, pod utjecajem nadrealista, a napose njihovog predšasnika, Urugvajca Isidora Dukasea ili Lotreamona, Panero je ciljano posegnuo za „estetikom ružnoće”, ne bi li svojim nadrealistički intoniranim slikama (često istrgnutim iz sasvim prepoznatljive ovostrane stvarnosti) i divljom alkemijom riječi oživio i približio nam onu, kako veli Slavoj Žižek – Hegelovu „noć svijeta” – fantazmagorični ponor subjektiviteta koji može (ostane li čovjek u nj predugo zagledan) zaprijetiti potpunom derealizacijom bića. Također, Panerovo tretiranje „tijela” kao martirskog materijala nad kojim mahnitaju razorne nihilistične sile, bilo da je riječ o autoritarnom političkom

<sup>5</sup> Aaron Shulman, „El Desencanto”, onlajn časopis Believermag.com, jesen 2015, str. 1.

<sup>6</sup> O španjolskoj „književnoj obitelji” Panero redatelj Hajme Čavari snimio je kulturni dokumentarac *El Desencanto* (1974) (*Razočaranje*), a B. H. Fernandes napisao je Panerovu biografiju *El contorno del abismo* (*Obrisi ponora*).

ustroju ili o diktaturi globalnog konzumerizma, čine ga jako bliskim i Antoninu Artou, još jednom rastrojenom pacijentu modernizma, koji je vjerovao da svako uživanje počinje samodestrukcijom.

Panerovo pjesničko ja učestalo nam se tako obznanjuje kao objekt nasilja surovih psihodinamičkih sila, u naravi sadomazohističkih i kastracijskih, koje pjesnički subjekt kao da na svaki način nastoje kazniti zbog nekog zagonetnog primordijalnog grijeha. Drugim riječima, kao da se s onu stranu stihovnog proscenija odigrava neka intenzivna, ali prigušena edipalna drama. Naravno, riječ je isto tako o suptilnoj poetskoj inscenaciji koja za primarni cilj ima uznemiravanje čitatelja, prije negoli njegovo eventualno privođenje nekom lagodnom estetskom doživljaju. U tom smislu Panerova je književnost doista subverzivna, što je lijepo vidljivo već iz uvodnih stihova njegove emblematične pjesme „Planiranje poljupca“: „Ubit ću te sutra kad izađe mjesec / i obrati mi se prva vodarica / ubit ću te sutra tik pred svitanje / dok si još u postelji, izgubljena u snovima / ubit ću te sutra kad izađe mjesec / i obrati mi se prva vodarica / u kljunu noseći nalog za tvoje ubojstvo...”

Džek Hiršman, književnik i aktivist, pjesnički laureat San Franciska, koji je prije nekoliko godina prvi u SAD objavio Panera, tvrdi da se po teksturi pisanja, ritmu i sofisticiranosti Panero uspio približiti „samoj paradigmi poezije“, koja po njegovom mišljenju objedinjuje tri esencijalne komponente: pasiju, provokativnost i profetski glas (tri „p“ kao akronim u čast Pjera Paola Pazolinija). Doista, zahvaljujući svojim deliričnim jezičnim erupcijama, sintaktičkoj disruptivnosti i neočekivanim asocijativnim rezovima, Panerova je poezija oduvijek predstavljala svojevrsni izazov za čitatelje, s tim što se danas možda i više nego ikad ranije njegova poetika doimlje poput savršene šizofrene poslanice našoj digitaliziranoj i virtualiziranoj zbilji, koja je u mnogim svojim aspektima opasnija i neurasteničnija čak i od pjesnikovih mračnih i uznemirujućih stihova.

Tua Blesa, profesor na Sveučilištu u Saragosi, i vodeći stručnjak za Panerovo djelo, kaže da se njegova poezija može opisati i kao „spaljena glazba“, ili nekoversno kvazieshatološko nabranje o „kraju svijeta, kraju poezije, kršenju svih normi i pravila, pa čak i onih koja se odnose na samo poimanje poezije“. Na trenutke se Panero uistinu doima poput nemogućeg spoja Remboa i Vilijema Barouza, ili kao što netko reče, „beat pjesnik sa europskim osjećajem“, koji čitatelja suvereno poput Danteova Vergilija vodi kroz prostranstva krajnjeg očajanja, kroz izobličene pejzaže apokaliptičnog svijeta gdje se vodi vječna bitka između erosa i tanatosa, pri čemu se pjesnik ne libi posuđivati figure kako iz visoke, tako i iz „niske“ kulture, pa su njegovi stihovi između ostalog i mjesto gotovo komičnih susretanja najrazličitijih ličnosti i likova, od Vitgenštajna i Malarmea do Brzoga Gonzalesa.

Valja također naglasiti da oko kvalitete Panerova pjevanja postoje različita mišljenja. Naime, neki poput pisca i kritičara Huana Antonija Masolivera, inače dugogodišnjeg znanca obitelji Panero, smatraju da je Panero ipak precijenjen pjesnik koji se domogao velike sljedbe histrionski se poistovjećujući s ulogom profesionalnog luđaka i „ukletog pjesnika“, zapadajući pri tom u egzibicionizam i fragmentiranu hiperprodukciju, a i njegov biograf B. H. Fernandes drži da je Panero pod utjecajem svojih izdavača previše objavljivao naprosto zato što „ludilo ima prođu“. Bilo kako bilo, Panerova biografija je takva kakva jest, a sam pjesnik jednom je u tom smislu znakovito poentirao: „Završio sam kao najsavršeniji mogući promašaj. Ali slučaj je htio da ja promašaj smatram najsajnijom pobjedom.”

Ono što je u svakom slučaju nepobitno jest činjenica da je Panero kreirao krajnje samosvojnu poetiku, dovoljno silovitu da se doima inherentno suprotstavljenom svakoj institucionaliziranoj ideji književnosti. S druge strane, kao *poeta doctus*, Panero je svjestan činjenice da materijalnost pjesme dolazi od materijalnosti jezika, odnosno da označitelj uvijek prethodni označenom, tako da se značenje neprestano odlaže, nikada se potpuno ne ukonačujući u nekoj bezrezervnoj izvjesnosti, što je najrazvidnije u stihovima iz pjesme „Parabola rječnika“, koji zvuče kao poetizirani izvaci iz temeljnih zasada poststrukturalizma: „Riječ vodi ka drugoj riječi / značenje / novom značenju: značenje se pruža poput / kose jedne plave dame, na obali, / dodirujući more i barke.“ Panero je, kao što vidimo, bez obzira na svoje certificirano ludilo, posve lucidno bio svjestan moći koju svaka riječ ima u javnom diskursu, gdje su oni koji gospodare riječima ujedno i oni koji nameću slovo zakona, bilo da je riječ o religiji, politici ili „slobodnom“ tržištu. S druge strane, Panerovo ustrajavanje na distopijskoj hibridnosti zbilje svjedoči i o stanovitoj vjeri u mogućnost njene umjetničke preobrazbe u svrhu kreiranja književne „istine“, koja bi vjerodostojnije od znanosti ili historiografije svjedočila o iskušenjima čovjekove egzistencije, što ga izravno dovodi u vezu s njegovim velikim poklonikom, hispanoameričkim prozaikom i pjesnikom, nekadašnjim infrarealistom – Robertom Bolanjom.

### **Panerova probrana bibliografija (poezija, prva izdanja)**

*Así se fundó Carnaby Street (Tako je utemeljena Ulica Karnabi)*, Ocnos, Barcelona 1970.

*Teoría (Teorija)*, Lumen 1973.

*Narciso en el acorde último de las flautas (Narcis u posljednjem akordu flautâ)*, Visor, Madrid 1979.

*Last River Together (Posljednja rijeka zajedno)*, Ayuso, Madrid 1980.

*Poemas del manicomio de Mondragón (Pjesme iz ludnice Mondragon)*, Hiperión, Madrid 1987.

*Contra España y otros poema de no amor (Protiv Španjolske i druge pjesme neljubavne)*, Ediciones Libertarias, Madrid 1990.

*Agujero llamado Nevermore (Rupa zvana Nikadviše)*, Cátedra Madrid 1992.

*Heroína y otros poemas (Heroin i druge pjesme)*, Huerga y Fierro editores, Madrid 1992.

*Suplicio en la cruz de la boca (Mučenje u križu ustiju)*, El gato gris, Valladolid 2000.

*Teoría del miedo (Teorija straha)*, Igitur, Tarragona 2000.

*Danza de la muerte (Ples smrti)*, Igitur 2004.